



Székely György László

A felderítés értelmezési tartományai a büntető eljárásjogban és a kriminalisztikában

The different approaches of criminal detection in criminal procedure law and in forensic sciences

Absztrakt

Az új büntetőeljárás törvény a korábban egységes nyomozási szakaszt felderítésre és vizsgálatra osztotta. A két nyomozási szakaszban egyrésztől eltérő a nyomozó hatóság és az ügyészség kapcsolata és a jogköreik, másrészt a jogalkotó másféle nyomozási „módszert” képzelt el és javasol a felderítés, és más a vizsgálat során (a felderítés eredetileg adatgyűjtő jellegű, míg a vizsgálat bizonyító jellegű eljárási szakasz lenne). Ha áttekintjük a büntetőeljárás törvény szóhasználatát vagy megvizsgáljuk a korábbi büntetőeljárás kódexeinket, illetve a jogtudományi álláspontokat, a felderítés kifejezés egészen eltérő jelentéstartományaival találkozhatunk. Ugyancsak más jelent a felderítés a külföldi, elsősorban az angolszász jogterületen történő nyomozás kapcsán, de a magyar kriminalisztika tudományában is jellegzetes elméleti álláspontok ismertek. Tanulmányomban ezek áttekintését és összevetését végzem el, illetve azt kívánom megállapítani, hogy ezeknek mennyiben feleltethető meg a hatályos büntetőeljárás törvény felderítéskoncepciója.

Kulcsszavak: nyomozás, felderítés, adatgyűjtés, vizsgálat, bizonyítás

Abstract

The new Hungarian criminal procedure code has divided the previously unified investigation into detection and inquiry phases. In the two stages of the investigation, the relationship and powers of the police and the prosecutor are different, and the legislator envisioned and proposed different “method” of investigation in the two stages (the detection phase originally has a data-gathering

nature, while the inquiry phase has a proving nature). If we review the terminology of criminal detection in the criminal procedure code, or in the previous Hungarian codes, and in the theories of jurisprudence, we can find very different meanings. Criminal detection also means something different in the Anglo-Saxon approaches, and in the Hungarian forensic sciences. In my study I review and compare these different meanings, and I examine, if these meanings correlate to the detection-conception of the criminal procedure code.

Keywords: investigation, detection, data-gathering, inquiry, proof

Bevezető

Az új Be. (2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról, továbbiakban: Be.) – több más koncepcionális újítás mellett – bevezette az osztott szerkezetű nyomozást, amelynek révén a nyomozás két szakaszában, a törvény által felderítésnek és vizsgálatnak nevezett fázisokban egyrészt eltérő célok és feladatok jelennek meg, másrészt a törvény újraértelmezte a nyomozó hatóság és az ügyészség kapcsolatrendszerét és jogköreit is. A felderítés szó azonban a nyomozási szakasz vonatkozásában korábban nem vagy nem ilyen értelemben szerepelt a büntető eljárási kódexeinkben. A kifejezés viszont nem új, hiszen a kriminalisztika tudományában ismert fogalomról van szó, s a bűnügyi nyomozói munkának is alapvető kifejezése, amely a nyomozó hatóságok szervezeti egységeinek nevében is megjelenik. A büntető eljárásjogi szóhasználatban a felderítés általánosan, mint a tényállás felderítése kifejezés ugyancsak viszonylag régtől jelen van, ám nem kifejezetten a nyomozási szakasz relációjában, hanem a (bírósa-gi) ténymegállapítás kapcsán alkalmazzák. A felderítés jelentésének áttekintése során az esetek zömében nem mulasztható el a fogalom párjával, a vizsgálattal, máshol bizonyítással való összevetése sem, sőt a felderítés jelentése a legtöbbször a vizsgálathoz/bizonyításhoz való viszonya alapján tisztázható. Mindezen, akár jelentősen eltérő értelmezési tartományok – úgy vélem – indokolttá tesznek egy rövid áttekintő és a fogalom tisztázására törekvő elemzést, amelynek eredményeképpen talán tisztább képet kaphatunk az eltérő jelentésekről, illetve arról, hogy a jogalkotó milyen szerepet kívánt szánni a nyomozási felderítési szakasznak, illetve, hogy e jogalkotói terv végül elérte-e a célját.

A felderítés köznapi és szaknyelvi jelentései

A felderítés szó legáltalánosabb (nem katonai) értelmezése: „*valaminek ismeretlen körülményeit tisztázza*”, amelyre példaként a Magyar értelmező kéziszótár eleve a bűntény felderítését hozza (Juhász, Szőke, Nagy & Kovalovszky, 1975). A magyarázat egyik fontos pontja az ismeretlen körülményekre utalás, amely a bűnügyi nyomozás esetében is jelentőséggel bír. A másik lényeges elem pedig a tisztázás. Bár ez nem jogi vagy a kriminalisztikában használt szakkifejezés, azonban jól visszaadja a felderítés valódi feladatát, azaz a korábban nem ismert körülmények megállapítását. Az is jól látható, hogy a köznapi definícióban nyoma sincs bizonyításra vagy jogi érvelésre utalásnak, inkább „saját” tisztázásról, ténymegállapításról van itt szó. A Rendészettudományi szaklexikon mind a köznapi, mind a szakjelentéseket ismerteti. Az általános jelentés e szerint, hogy „*a felderítés során alaposan átvizsgálják egy helyet, értesítéseket szereznek egy ismeretlen területen, hogy többet megtudjanak róla (kutató-felfedező utat tesznek)*” (Boda et al., 2019).

A köznyelvi meghatározás egyébként jól megfelel a bűnügyi szórakoztató irodalomból ismert detektívírások történetvezetésének is. A híres szerzők (például Arthur Conan Doyle vagy Agatha Christie) a történeteket a felderítés eredményéig viszik csak el, tehát addig, amíg a nyomozó maga meg nem győződik a bűnös személyéről. Csak a legkritkább esetben találkozhatunk a feltételezett elkövető bírósági perével vagy annak eredményével, sőt a híres detektívfigurák nem egy esetben utalnak rá, hogy ők ugyan megfejtették (azaz felderítették) a történeteket, de megint más kérdés, hogy ezt lehet-e majd bizonyítani. A felderítés fontos kifejezés a hadtudományokban is, ám ezen értelmezés eltér a bűnügyi megközelítéstől (lásd részletesen például Drusza et al., 2019). Ezen kívül a büntetőeljárás értelmezéstől szintén eltérően használják a kifejezést a (polgári) bűnügyi hírszerzés – az úgymond „titkos nyomozás”, lényegében a korábbi Be. (1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról, továbbiakban: III. Be.) szerinti titkos információgyűjtés –, illetve a hatályos Be. szerinti egyes leplezett eszközök kapcsán is (lásd részletesen Nyeste & Szendrei, 2019). A Rendészettudományi szaklexikon – az általános jelentésen túl – kétféle bűnügyi, továbbá két kriminalisztikai és egy jogi jelentést is meghatároz. Az első bűnügyi jelentés lényegében a korábban ismertetett általános jelentések bűnügyi szempontú meghatározása: „*eltitkolt vagy más okból látens, bűnügyileg releváns cselekmények, események megismerése, ismeretlen körülmények, részletek tisztázása, mások számára további eljárások és intézkedések érdekében is ismertté tétel*”. A második jelentés viszont részben a „titkos nyomozási” értelmezéshez áll közel: „*Az ellenérdekelt féllel kapcsolatos, általuk megőrizni, eltitkolni kívánt,*

saját erőink számára fontos, korábban megismert adatok, információk részletes feltárása, azonosítása, ellenőrzése leplezett vagy titkos tevékenységgel”. A lexikon első kriminalisztikai magyarázata értelmében a felderítés: „*elvek, intézkedések, tevékenységek, módszerek (eljárások) és eszközök összessége, amely rivális entitások, leplezett tevékenységű személyek és csoportok, valamint bűnözők szándékainak, céljainak, összetételének, elhelyezkedésének, továbbá tevékenységének kifürkészését célozza és eredményezi. Formáját tekintve lehet nyílt vagy titkos*”. E magyarázat ugyan a nyílt formát is felveti, azonban a definíció szintén inkább a leplezett felderítési forma felé hajlik. A másik kriminalisztikai jelentés pedig a lexikon szerint: „*A nyomozáson belül a történeti tényállás megismerésére és a nyomozási feladatok elvégzéséhez szükséges feltételek biztosítására irányuló adatgyűjtő és adatfeldolgozó tevékenység*”. Ez utóbbi fogalom viszont – ahogy látni fogjuk – nagymértékben egybecseng a kriminalisztika tudományában is kidolgozott meghatározással. Végül jelentőséggel bír a jogi fogalom is, amely azonban csak részben feleltethető meg – ahogyan azt szintén látni fogjuk – a hatályos büntetőeljárás törvény koncepciójának: „*nyomozó hatóság által folytatott, az előkészítő eljárás megindulásától a vádemelési javaslatig tartó büntetőeljárás tevékenység*”.

A felderítés szó angol megfelelőjét már nehezebb visszaadni. Az intelligence, illetve a reconnaissance szavak inkább a katonai, illetve hírszerző értelmezésre utalnak, míg a scouting inkább (természetjáró vagy vadászati értelmű) felkutatás jelentéssel bír. A bűnügyi felderítésnek az egyben nyomozást is jelentő investigation szó felel meg, de talán a legjobban a detection szó adja vissza az értelmét, amiben könnyen felfedezhetjük a detective (detektív) szavak eredetét is (Magay & Ország, 1990; Magay & Ország, 1981). A Britannica enciklopédia a bűnfelderítésre a crime detection kifejezést használja, és úgy határozza meg azt, mint a rendőrség által végzett három lépéses folyamatot: 1. annak észlelése, hogy bűncselekmény történt; 2. az elkövető beazonosítása; 3. releváns bizonyítékok összegyűjtése annak érdekében, hogy az elkövető bűnössége bizonyítható legyen a bíróság előtt ([URL1](#)).

A felderítés értelmezése a kriminalisztikában és a jogtudományban

A magyar kriminalisztika tudományában, az úgynevezett általános részen belül, a kriminalisztika elméletével foglalkozó írások érintik a felderítés fogalmát. Már itt előrevetítem, hogy a kriminalisztikában a felderítés fogalma igen sokszor összeforr az adatgyűjtés kifejezéssel, amelyre később még ki fogok térni.

A kriminalisztikai szakirodalom kapcsán talán nem túlzás állítani, hogy a felderítés fogalmát a legmélyrehatóbban Lakatos János törekedett körüljárni, a további szerzők legtöbbször az ő megállapításaira támaszkodnak (Bíró, 2004). Lakatos több írásában is részletesen vizsgálja három összefüggő fogalom: a nyomozás, a felderítés és a bizonyítás kérdéseit. Meghatározása szerint a nyomozás egy munka- és egyben megismerési folyamat, amelyen belül a felderítés és a bizonyítás a megismerés különböző szintjeit jelentik. Ekként a felderítés tulajdonképpen adatgyűjtő és -feldolgozó tevékenység, míg a bizonyítás egy olyan joghoz kötött folyamat, amely az összegyűjtött adatok igazolására szolgál (így a felderítés végső soron „kiszolgálja” a bizonyítást). A felderítés és a bizonyítás különbségeire vonatkozó megállapításai az alábbiakban foglalhatók össze:

- 1) A felderítés nem csak a (jogilag) releváns tényekre terjedhet ki, tehát tágabb körben alkalmazható (például háttérinformációk feltárása, később irreleváns verziók adatainak beszerzése), míg a bizonyítás csak az anyagi- és eljárásjogilag releváns tényekre szorítkozik.
- 2) Mások a felderítés és a bizonyítás forrásai, eszközei és módszerei: a felderítés során mindenféle adatforrás használható és felhasználható, sőt ezek teljeskörű rögzítése sem előírás (mi több, a felderítés jogilag is alig szabályozott), míg a bizonyítás során csak az eljárásjogban szabályozott források, eszközök, módok alkalmazhatók.
- 3) Végül mást jelent a felderítettség és mást a bizonyítottság: a felderítettség a megismerést jelenti, amely ahhoz elegendő, hogy magunk tisztán lássuk az eseményeket; míg a bizonyítottság igazolás, amely azt jelenti, hogy érveink is vannak, amelyekkel másokat is meg tudunk győzni az általunk megismert tények valóságáról (Balláné Füstner, Borszéki & Lakatos, 2000; Balláné Füstner, Kunos & Lakatos, 2004; Bócz, 2004).

Itt érdemes megjegyezni az eljárásjogi bizonyításelmélettel behatóan foglalkozó Tremmel Flórián meghatározását, amely szerint a bizonyítás „*olyan megismerési folyamat, amely egyfelől az egyedi ügyben, büntetőjogilag releváns, túlnyomórészt múltbeli tényállásnak az eljáró hatóság, végső soron a bíróság általi, a valósággal adekvát megállapítására irányul; másfelől a bizonyítékok összegyűjtésével, vizsgálatával és mérlegelésével kapcsolatos tevékenységben realizálódik*” (Herke, Fenyvesi & Tremmel, 2012). Tremmel egyébként – Lakatossal egyezően – maga is utal rá, hogy a bizonyítás és a felderítés fogalma elkülönítendő, mert míg a felderítés „*magántudomás*”, „*sejtés*”, addig a bizonyítás már „*köztudomású*” célú (Tremmel, 2006).

Lakatos azt is megjegyzi, a felderítésnek meglehetősen változatos értelemezései ismertek, gyakori a felderítés azonosítása az „ismeretlenes ügyek” nyomozásával,

de idekapcsolják a forró nyomos felderítést vagy a titkos információgyűjtést is. Közös nevező azonban, hogy a felderítést csaknem mindenki valamiféle nyomozási formának, alapvetően adatgyűjtő tevékenységnek tekinti (Balláné et al., 2000; Balláné et al., 2004; Bócz, 2004). A felderítés kifejezésnek a korábbi Beszerinti titkos információgyűjtéssel, illetve a hatályos Beszerinti egyes leplezett eszközökkel való azonosításával valóban sok szerzőnél találkozhatunk a mai napig (Finszter, 2019; Nyeste, 2018; Boda, 2015; Bejczy, 2011). Dobos János pedig a felderítést egyértelműen az ismeretlen tettes személyének megállapítására irányuló tevékenységgel azonosítja (Dobos & Kovács, 2020). Kovács Gyula arra utal, hogy a felderítés és a vizsgálat kriminalisztikában alkalmazott fogalmai, illetve a rendőrségen belüli szervezeti- vagy munkamegosztások ilyen megjelölései nem azonosak a hatályos Beszerinti felderítési és vizsgálati fogalmaival, sőt gyakori a „terminológiai zavar”. Ő maga egyébként egy saját felosztást alkalmaz: a felderítésszerű „ügytől a személyig modellt” és a vizsgálattal rokonítható „személytől az ügyig modellt” (Dobos & Kovács, 2020). Maraffai Tamás a felderítést elhatárolja a nyomozástól: szerinte a nyomozás egy megtörtént bűncselekményre irányul, a felderítés viszont még zajló bűncselekmények és elkövetők azonosítását célzó tevékenység. Ugyanakkor a nyomozást és a vizsgálatot is megkülönbözteti, amely szerint a nyomozás addig tart, amíg megállapítják az elkövető személyét, míg a vizsgálat ezt követően a bizonyítékok összegyűjtésére, értékelésére szolgál (Maraffai, 2015).

Bócz Endre felderítés és vizsgálat között tesz különbséget. A felderítést olyan tevékenységnek tekinti, amely a formális bizonyítás előkészítését célozza, (egyáltalán lesz-e szükség bizonyításra, mely tényeket kell majd bizonyítani). A vizsgálat alatt viszont a bizonyítási ok és tény valódiságának közelebbi szemügyre vételét, tanulmányozását, értékelését érti, amely ekként jogilag szabályozott eljárási forma (Bócz, 2006). Egy másik írásában pedig úgy fogalmaz, hogy „*a felderítés az elméletileg (formálisan) lehetséges bizonyítási okok számbavétele, és annak gyakorlati megállapítása, hogy közülük melyek léteznek reálisan*” (Bócz, 2011). Fenyvesi szerint a nyomozás bár egységes, de a gyakorlatban két szakasza különül el: a szűkebb értelemben vett nyomozás, azaz a felderítés, valamint a vizsgálat, amelyet sajátos „*előzetes bizonyításnak*” vél. A felderítésnek viszont két típusát különíti el: az alakszerű felderítést, valamint az ezt megelőző vagy akár a nyomozás során végig is alkalmazható alakszerűtlen felderítést, amely puhatolást, adatgyűjtést vagy akár titkos eszközök alkalmazását jelenti (Herke et al., 2012). Sinku Pál nézetében nyomozást és vizsgálatot lehet megkülönböztetni. Előbbi az adatok megszerzésére, valamint a cselekmény és a tettes körvonalazására irányul, utóbbi viszont ezen adatok további erősítését, konkretizálását szolgálja. Az ötvenes évektől azonban a nyomozás

címszó alatt a magyar jogszabályok már vizsgálatot szabályoztak, bár a III. Be.-ben már megjelentek „*egyes felderítő-jellegű*” szabályok (Tóth et al., 2009) Király Tibor álláspontja pedig az, hogy a felderítés többértelmű kifejezés. Jelenti egyrészt, hogy a nyomozó hatóság felderíti azt, hogy történt-e bűncselekmény, azaz rátalál a bűncselekményekre. Ez azonban szerinte operatív, kriminalisztikai munka, amely kívül esik a büntetőeljáráson. A másik jelentése viszont, hogy a nyomozó hatóság a tudomására jutott bűncselekmény tényállását, részleteit tárja fel. Szerinte a büntetőeljárás törvény (III. Be.) szerinti nyomozásra a felderítésnek ez a fogalma illik. Hangsúlyozza továbbá, hogy a nyomozásnak (felderítésnek) a bizonyítási eszközök felkutatása és biztosítása a célja, amely szintén kriminalisztikai eszközöket igényel, mindazonáltal a biztosítás egyik módjaként a jegyzőkönyvbe foglalást határozza meg (Király, 2003).

Az angolszász nyomozás (felderítés)

Az angol és az amerikai eljárások egészen más utat jártak be, mint a kontinentális országok eljárásai. Míg Európában a nyomozás szabályai már a 12. századtól kialakultak az inkvizitórius rendszer tényerése révén, majd öröklődtek a 19. századi, úgynevezett vegyes eljárásokban (lásd például Farkas & Róth, 2018; Delmas-Marty & Spencer, 2006), addig Angliában csak a 16. században kezdett körvonalazódni – a békebírói eljárások által – egyfajta perelőkészítés (Langbein, 2003), de még a 19. század elejére is a magán vádképviselő és az ehhez szükséges „magánnyomozás” volt a jellemző (Delmas-Marty & Spencer, 2006). A büntetőeljárás súlypontja mindig is a ma is jellemző ügyféli típusú perszakaszon volt (Davies, Croall & Tyres, 2010; Sanders, Young & Burton, 2010). Az Amerikai Egyesült Államok (tagállamonként sokszor eltérő) büntetőeljárásaiban is az angol ügyféli per jellegzetességeit importálta, és bár a nyomozási szakasz másként fejlődött, de vitathatatlan, hogy a nyomozás csak előkészítő szerepet tölt be, sőt néha még a büntetőeljáráson-belüliségét is kétségbe vonják (Dressler, 1997).

A fentiek okán az angolszász nyomozások tekintetében a felderítés kifejezést azért is nehéz vizsgálni, mert ezen országokban nem alakultak ki a bizonyítást eltérő módon értelmező nyomozási fázisok, eleve fel sem merül a nyomozás során a perrendszerű bizonyítás kérdése, hiszen ennek területe kizárólag a tárgyalás. A nyomozás ekként alapvetően adatszerzésre korlátozódik, illetve a tárgyaláson potenciális bizonyítékok beazonosítására, feltérképezésére, ezért csak orientáló, tájékoztató jellegű a vádló számára a vádemeléshez (Farkas & Róth, 2000). Az is jellemző, hogy a nyomozás jogi szabályozása mind az Egyesült

Királyságban, mind az Egyesült Államokban jelentősen eltér a hazaitól, ugyanis – bár az önálló szakaszkénti létet elismerik (Dressler, 1997; Delmas-Marty & Spencer, 2006) – nem elsősorban egy lineáris szabályösszességről van szó, hanem inkább a terhelti (alkotmányos) jogok és garanciák kiemeléséről (például házkutatások szabályai, letartóztatás, terhelti figyelmeztetések) (URL2; URL3; URL4; URL5; URL6; URL7). Dressler meg is jegyzi, hogy a nyomozásnak nincs formalizált menete, ezért az alkotmányjogi szabályok – különösen az Egyesült Államok alkotmányának negyedik kiegészítése – határozzák meg a gyakorlatát (Dressler, 1997). LaFave és szerzőtársai szerint pedig a nyomozás célja, hogy felderítsék a bűncselekményt és azonosítsák az elkövetőt. Arra törekszik tehát a rendőrség és az ügyész, hogy a lehetséges információ- és bizonyítékforrásokat azonosítsák. A rendőrség ennek érdekében – de csak meghatározott határok között – kikérdezhet tanúkat és gyanúsítottakat, átkutathat személyeket és vagyontárgyakat, megkövetelheti a gyanúsított részvételét azonosítási eljárásokban, illetve informátorokat, fedett ügynököket alkalmazhat (LaFave, Israel & King, 2004). Spencer pedig az angol nyomozásokat több ízben információgyűjtésnek aposztrofálja, másrészt hangsúlyozza az angol rendőrség ügyészségtől való függetlenségét, és hogy jogköre az adatok összegyűjtésén kívül a vádemelés kérdésében való döntésre is kiterjed – bár a vádemelő és vádképviselő szerv 1984-től már az ügyészi szervezet (Delmas-Marty & Spencer, 2006).

Azt kell tehát látni, hogy a nyomozás angolszász koncepciója tulajdonképpen a kriminalisztikai értelemben vett felderítésnek feleltethető meg. Feltételezhetjük, hogy azért is nem találhatunk az angolszász országokban a nyomozás folyamatát végig szabályozó jogi előírásokat, mert az alkotmányos kereteket és „térközöket” az informális adatgyűjtő munka tölti ki.

A felderítés megjelenése a magyar büntetőeljárás kódexekben

Nem állítom, hogy a felderítés fogalmának megjelenése a hatályos Be.-ben teljesen újdonság, de azt kell látnunk, hogy a korábbi jogszabályokban a fogalom vagy meg sem jelent vagy egészen más jelentéssel bírt, ugyanakkor a felderítés kriminalisztikai jelentése nem ezen, hanem más kifejezések alatt (például adatszerezés) bukkant fel a kódexekben.

Első kódexünk, a bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvény-cikk (továbbiakban: I. Bp.) törvényszövegében nem szerepelt a felderítés kifejezés. A törvény indokolása azonban már több helyen is alkalmazta a szót (sőt utal az adatgyűjtésre is), és számos alkalommal épp a nyomozás kapcsán (máskor csak, mint a valóság felderítésére utal, akár a bírósági ténymegállapítás

kapcsán is). A legfontosabb talán az indokolás azon megállapítása, amely szerint „[...] a büntetendő cselekmények és tetteik felderítésére és a büntettek üldözésére hivatott hatóságoknak meg kell adni a módot is arra, hogy a vádhoz szükséges adatokat formális birói vizsgálati eljárás nélkül is megszerezhessék. E mód a nyomozás, vagyis az az eljárás, midőn nem a bíró, hanem a közvádat képviselő hatóság, rendszerint a rendőrség segítségével vezeti az adatgyűjtés munkáját.” Az I. Bp. a pert megelőző ügynevezett előkészítő szakaszt nyomozásra és vizsgálatra osztotta. Az I. Bp. 83. § szerint „A nyomozás tárgya: azoknak az adatoknak kipuhatolása és megállapítása, melyek a vád emelése vagy nem emelése kérdésében a vádló tájékozására szükségesek”, míg a vizsgálatot úgy határozta meg az I. Bp. 102. §, mint „[...] azoknak az adatoknak birói kiderítése és megállapítása, melyek alapján eldönthető, hogy van-e helye a főtárgyalás elrendelésének, vagy hogy meg kell-e szüntetni a bűnvádi eljárást”. A törvényszövegből a nyomozás pusztán felderítésre szorítkozó mivolta is kiolvasható lehetne, sőt megjelent benne az adatgyűjtésre való utalás is (lásd később). A további rendelkezésekből viszont az látszik, hogy az I. Bp. 96. §-a felhatalmazta a rendőri hatóságokat, hogy bárkit (a terheltet és a tanúkat is) kihallgassanak, és erről jegyzőkönyvet vegyenek fel. Az I. Bp. 98. §-a pedig – bár birói engedéllyel vagy halaszthatatlan esetben enélkül is – lehetővé tette a szemle, lefoglalás, motozás, házkutatás elrendelését is a rendőrhatalóságoknak a nyomozás során is. A nyomozás során tehát ugyanúgy folyhatott bizonyító (tehát nem csak adatgyűjtő) tevékenység, mint a vizsgálat során.

Vargha Ferenc a törvény kommentárjában épp azt mondja ki, hogy hiába a látszatra eltérő célok és a kissé különböző szóhasználat az adatok beszerzése kapcsán, mégis mindkét eljárási forma célja nem más, mint hogy az ügyész dönthessen arról, vádat emeljen-e (hiszen mindkét eljárás esetén az ügyész volt a vádemelésre jogosult). A két szakasz érdemi különbségét egyedül abban látja, hogy a vizsgálat birói megszüntetés res iudicatumat eredményezett, továbbá a birói vizsgálat egyfajta garanciát jelentett a legsúlyosabb bűncselekmények esetén a bíróság által felvett bizonyítás révén (Balogh et al., 1897). Rédey Miklós pedig arra mutat rá, hogy az I. Bp. hatálybalépését követően nem sokkal a nyomozások során is a vizsgálattal egyenértékű (bizonyító) tevékenység folyt (Rédey, 1901).

A büntető perrendtartásról szóló 1951. évi III. törvény (továbbiakban: II. Bp.) eredeti szövegében már több helyen megjelent a felderítés szó. Szintén említette a kifejezést az indokolás is, de jelentése összemosódott általában a nyomozás teljesítményével, bizonyítottságával. A törvényszövegben használt felderítés kifejezések nem önálló nyomozáson belüli szakaszt vagy módszert jelöltek, de a fogalmat sem definiálta a törvény. Valójában csak kiegészítő, magyarázó szóként alkalmazta egyes eljárási cselekmények meghatározásakor, például a szemle

vagy a házkutatás esetén („szemlének van helye, ha lényeges körülmény megállapításához vagy felderítéséhez...”), illetőleg a nyomozás teljesítése esetén rögzítette, hogy gondoskodni kell az egyéb lényeges körülmények felderítéséről is. Érdekes módon egy esetben mégiscsak a felderítés kriminalisztika meghatározásához közeli fogalom köszön vissza. A II. Bp. 137. § ma már nehezen elfogadható rendelkezése szerint: „Az ügyész [...], ha az ügy nyomozás nélkül kellően felderítettnek látszik, nyomozás mellőzésével vádiratot készít és azt az illetékes bírósághoz nyújtja be”. A bírósági szakaszban pedig, ha a bíróság az ügyet nem látta kellően felderítettnek, a nyomozást vagy a nyomozás kiegészítését rendelhette el oly módon, hogy az ügyet visszaadta az ügyésznek (II. Bp. 143. §). E rendelkezés annyiban elgondolkodtató, hogy a bizonyítást a bíróság ez idő tájt korlátlanul, hivatalból is felvehette a valóság megállapítása érdekében, vagyis, ha az ügyet felderítés céljából mégis visszaadta, vélhetően olyan – feltehetően adatgyűjtő – tevékenységre irányulhatott, amelyet a bíróság nem, csak a nyomozó hatóság tudott elvégezni. Később a törvény 1954. évi novellája többek között hatályon kívül helyezte a nyomozás nélküli vádemelésre vonatkozó II. Bp. 137. §-t, továbbá a nyomozás befejezése cím alatt kifejezetten azt mondta ki, hogy a nyomozás akkor fejezhető be, ha a nyomozó hatóság „a tényállást felderítette és a terhelt bűnösségének megállapításához szükséges adatokat megszerezte” (II. Bp. 135. §). Fontos azonban látnunk, hogy ez sem feleltethető meg a felderítés adatgyűjtő fogalmának (hiába szerepel a mondatban mind a felderítés, mind az adat szó). Ugyanis mind az eljárás egyéb szabályai (például a II. Bp. 86. § számos kötelezően elvégzendő feladat között előírja a terhelt és a tanúk kihallgatását, szakvélemény beszerzését), mind a törvény kommentárjában Molnár László, mind a kapcsolódó szakirodalomban Bólya Lajos szerint a legteljesebb (perrendszerű) bizonyítás volt a megkövetelendő a nyomozástól (Molnár et al., 1957; Bólya, Kocsis & Móra, 1954).

A büntetőeljárásról szóló 1962. évi 8. törvényerejű rendelet (továbbiakban: I. Be.) szintén általánosságban alkalmazta a felderítés szót, mint például a törvény feladata meghatározásánál (I. Be. 2. §): „A büntettek megakadályozása, felderítése és azok elkövetőinek felelősségre vonása az egész társadalom érdeke...”, illetve hasonlóképpen a nyomozó hatóság és az ügyész általános feladatai között (I. Be. 15., 16. §). Az egyéb esetekben pedig szinte teljes mértékben a korábbi törvény szabályozási megoldásai és fogalomhasználata köszönnek vissza (például I. Be. 110., 151., 163. §). E jogszabály szakirodalma – így például az egyik kommentár (Kézikönyv, 1963) vagy Szabóné Nagy Teréz (1966) – ugyancsak a nyomozásra is irányadó teljeskörű bizonyítottságot hangsúlyozta.

A büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény (továbbiakban: II. Be.) szintén más jelentéssel, több ízben is alkalmazta a felderítés szót. Itt is találkozhatunk

a korábbi törvényekhez hasonló, célkitűzés jellegű általános alkalmazásával (például a törvény céljánál, II. Be. 1. §), de ugyanakkor az ügynevezett anyagi vagy objektív igazságot, a teljeskörű, valóságnak megfelelő ténymegállapítást előíró 5. § is éppen a felderítést használta már a címben is. A törvény a nyomozó hatóság feladataként is a gyors és alapos felderítést jelölte meg, ám egyidejűleg hozzáfűzte az ehhez szükséges eljárási cselekmények elvégzésének kötelezettségét is (II. Be. 16. §). A II. Be. 131. § pedig a nyomozás teljesítése kapcsán írta elő, hogy „*A nyomozás során a valóságnak megfelelő tényállás felderítése érdekében haladéktalanul meg kell tenni minden törvényes és célszerű intézkedést*”. Ugyanakkor e törvény rendelkezéseiből is világosan következik, hogy a nyomozás során a bírósági szakaszhoz hasonló bizonyítási eljárásnak kellett folynia, ugyanis a bizonyítás szabályai a törvény általános/statikus részében valamennyi eljáró hatóságra irányadók, továbbá a bizonyítékok törvényessége kapcsán is már úgy fogalmaz a törvény, hogy „*A bizonyítékok felderítése, összegyűjtése és biztosítása során e törvény rendelkezései szerint kell eljárni*.” A törvényhez kapcsolódó szakirodalomban pedig például Szabóné (László, 1982) vagy Kratochwill Ferenc (Szabóné, 1987) még mindig a teljeskörű bizonyítottóságot hangsúlyozták.

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (továbbiakban: III. Be.) a nyomozás eljárási szerepén jelentősen változtatni kívánt. A törvény indoklása is kiemelte, hogy „...*az eljárás két fő szakasza közti kapcsolatot a törvény a nyomozás és a bírósági eljárás egyenrangúságának „szocialista” elmélete helyett a Bp.-hez hasonlóan határozza meg. A nyomozás feladata eszerint a vád előkészítése...*”. A törvény megalkotása körül, de korábban is már többen hangsúlyozták a nyomozás angolszász típusú, nem az erőteljes bizonyításra koncentráló, hanem inkább adatgyűjtő (felderítő) jellegű koncepciójának adaptálását (Bócz, 1992; Bócz, 2003; Fenyvesi, Herke & Tremmel, 2004). Itt utalnék vissza Tremmel korábban már ismertetett bizonyításdefiníciójára is, amelyből világossá válik az a koncepció, miszerint a bizonyítás végső soron nem az egyéb hatóságok, hanem csak a bíróság általi ténymegállapítás eszköze.

Végül ez a megközelítés meg is jelent a törvénytörvényekben is, ugyanis a III. Be. 164. § (1) bekezdése azt mondta ki, hogy „*A nyomozás során fel kell deríteni a bűncselekményt, az elkövető személyét, fel kell kutatni és biztosítani kell a bizonyítási eszközöket. A tényállást oly mértékben kell felderíteni, hogy a vádló dönthessen arról, vádat emel-e*”. Lakatos szerint ez eleve a kriminalisztikai felderítésfogalom a III. Be.-ben való megjelenítése volt (Balláné et al., 2004). Látható tehát, hogy a tényállásfelderítés módja és mértéke is meg volt határozva, hiszen „csak” felderíteni kell a bűncselekményt és az elkövetőt, „csak” felkutatni és biztosítani kell a bizonyítási eszközöket, végül pedig „csak” addig

kell nyomozni, amíg a vádló dönteni tud a vádemelésről. Király Tibor szavai-val „*Ez a rendelkezés, ha a gyakorlatban megfelelően alkalmazzák, jelentékeny befolyással lehet a nyomozás eljárásbeli helyének és terjedelmének meghatározására. Kifejezi ugyanis a nyomozásnak és a vádnak azt a viszonyát, amelyben a vádemelés feltételei a nyomozás számára iránymutatásként szolgálnak*”, továbbá „*értelme az is, hogy a bizonyítást ésszerűen meghatározott mederben kell tartani, vagy a ’rúlbizonyítást’ el kell kerülni*” (Király, 2003). Fenyvesi is külön kiemeli, hogy a törvényi szóhasználat alapján a jogalkotó célja semmiképpen nem a perrendszerű bizonyítás lefolytatása volt a nyomozás során, tehát a nyomozást eleve felderítő jellegűnek képzei el, ami gyorsaságot is eredményez; mindemellett a gyakorlatban továbbra is a vizsgálati jellegű nyomozás a jellemző (Herke et al., 2012).

Igazolja e megközelítéseket a III. Be. – egyébként a hatályos Be.-be végül át nem vitt – nyomozási bíró előtti, ügynevezett előzetes bizonyításra vonatkozó szabályainak már a pusztá léte is [III. Be. 207. § (5) bekezdés]. E szabályok ugyanis arra az esetre lettek megalkotva, „*ha megalapozottan feltehető, hogy az így megszerezhető bizonyítási eszköz a bírósági eljárásban már nem állna rendelkezésre, vagy az addigra jelentős mértékben megváltozna, illetőleg bizonyítási eszköz jellegét elveszítené*”. Amiből pedig szintén az a szabályozási koncepció következett, hogy valódi bizonyítás csak a bíróság előtt folyhat, hiszen e rendelkezés arra utalt, hogy ha például egy tanú a bíróság előtt már nem lenne kihallgatható, akkor vallomását (mint „tényleges” bizonyítékot) nem pótolná a nyomozó hatóság előtt tett, csak a garanciát jelentő nyomozási bíró előtti tanúvallomása. (Más kérdés, hogy a szabály gyakorlati alkalmazása tudomásom szerint elenyésző volt.)

Megjelent emellett a III. Be.-ben az adatgyűjtés önálló szabályozása is (lásd a következő cím alatt), valamint érdemes megemlíteni a III. Be. 168. § (1) bekezdésének azon rendelkezését, amely a törvény 2006. évi novellájáig megengedte, hogy valamennyi nyomozási cselekményről, sőt külön kiemelve a tanú- és a gyanúsítottai vallomásról is, jegyzőkönyv helyett jelentést készítsen a nyomozó hatóság, amely az indokolás szerint „*Az eljárás gyorsítását, a fölösleges alaki-ságok és bürokratikus elemek csökkentését célozza...*”¹

Kérdés, hogy ezek a rendelkezések lehetővé tették-e a jogalkalmazásban akár egy angolszász típusú egyszerűbb, adatgyűjtő nyomozás meghonosodását, akár a felderítési szakasz nyomozáson belüli elkülönülését. Az előbbire egyértelműen

1 Ilyen, a bizonyítást valamilyen fokban elengedő egyszerűsítő formát (tipikusan jelentés készítését jegyzőkönyv helyett) egyébként már az I. Be. ügynevezett egyszerűsített nyomozása (110/A. §), és a II. Be. vétségi nyomozása (150. §) is megengedett.

nemleges választ adhatunk csak. Egyrészt a bizonyítást mellőző vagy minimalizáló (a III. Be. 164. §-ból esetlegesen kiolvasható) nyomozási forma ellen magának a törvénynek az egyéb rendelkezései is hatottak. A bizonyításról szóló fejezet szabályai ugyanis csakis olyan értelmezést tettek lehetővé, amely alapján a nyomozás során is bizonyításnak (tipikusan tanúkihallgatásoknak, szakvélemény beszerzésének stb.) kellett folynia (például a III. Be. 75. §-nak a valósághű tényállásra való törekvést előíró szabály alapján, illetve eleve, hogy a bizonyítás szabályait az eljárás minden szakaszára irányadóan a statikus/általános részben szerepelteti a törvény). Mindemellett a joggyakorlat sem mozdult el ebbe az irányba, ugyanis mind az ügyészi szervezet, mind a nyomozó hatóságok idegenkedtek a felületesebb, adatgyűjtő nyomozásra való áttéréstől, így még a szabály hatályban léténél idején sem fordult elő, hogy a nyomozások során a vádemelés alapját jelentések képezték volna jegyzőkönyvek helyett.² A felderítés önálló szabályozása kapcsán pedig az mondható el, hogy erre csak az adatszerezés szabályai (III. Be. 178. §) engednek következtetni. A nyomozó hatóságoknál mindig is folyt külön felderítő munka, akár a bizonyítási cselekményeket megelőzően, akár amellel. Így az adatgyűjtési szabályok tulajdonképpen ennek csak a laza törvényi keretét adták meg.

A III. Be. kapcsán meg kell még megemlíteni, hogy a törvény a felderítettség szót több esetben használja a bírósági eljárás kapcsán is. Elsősorban a felsőbb bírósági eljárásokra vonatkozó törvényi szóhasználatban jelenik meg a kifejezés, alapvetően az elsőfokú bíróságok általi tényállásmegállapítás szinonimájaként, de az elsőfokú eljárás kapcsán is találkozhattunk vele, például a bizonyítás kiegészítése cím alatt (III. Be. 305., 351. §).

A Be. újításként a nyomozást – az első gyanúsítást (illetve a távollévő terheltté nyilvánítást) jelölve meg határpontként – felderítésre és vizsgálatra osztotta. A törvény indokolása két fő okot jelöl meg e szerkezet okául. Az első az ügyészségi és nyomozó hatósági feladatok és kapcsolatrendszer újragondolása (a felderítés során a nyomozó hatóság önállóan jár el és az ügyészségnek csak törvényességi felügyeleti joga van, a legerősebb, utasítási jogosítványt csak a vizsgálat során, irányítási jogkörében alkalmazhatja), a másik a felderítés

2 A Legfőbb Ügyészség több rendelkezésben is szűkre szabta a gyanúsított kihallgatás jelentésbe foglalhatóságát, lásd a 11/2003. (ÜK.7.) LÜ utasítás akkor hatályos 31. § (2) bekezdése vagy a Be. alkalmazásáról rendelkező Emlékeztető 229. pontja. Nagyon szoros egyébként az összefüggés az alaposan bizonyított nyomozások és a magas váderedményesség között. Magyarországon hosszú óta 90% felett van a váderedményesség. Az ügyészségi gyakorlat régóta abba az irányba mutat, hogy csak kétséget kizáróan bizonyított tényállás esetén kerüljön sor vádemelésre. Ehhez pedig nem lehet elegendő az adatok, bizonyítékforrások feltérképezésére szorítókozó nyomozás. Az angolszász országokban ugyanakkor azért alacsonyabb a váderedményesség, mert a felderítő jellegű nyomozás adataihoz képest a tényleges bizonyítás csak a tárgyaláson történik meg.

és a vizsgálat bizonyítási „módszereiben” való különbség, amely alkalmat kínál(na) egy egyszerűbb, gyorsabb nyomozás lefolytatására a kisebb jelentőségű ügyekben.³

A Be. a nyomozás általános feladatát már nem határozza meg, csak a két szakaszt definiálja: „*A felderítés során a megalapozott gyanú megállapításához szükséges mértékben fel kell deríteni a bűncselekményt és az elkövető személyét, valamint fel kell kutatni és biztosítani kell a bizonyítási eszközöket. [...] A vizsgálat során – szükség esetén bizonyítási eszköz beszerzése és megvizsgálása útján – az ügyészség dönt a gyanúsítottal szemben folyamatban lévő nyomozás befejezésének kérdésében.*” (Be. 348. §.) Fontos látni, hogy a felderítés a fogalmát illetően jól megfelelné a kriminalisztikából ismert meghatározásnak, hiszen csak a bizonyítékok felkutatásáról és biztosításáról ír. Ezt megerősíti az indokolás is, amikor azt írja, hogy „*A felderítés szakaszának jellemzője, hogy viszonylag kötetlen formával az adatok – nem elsődlegesen a bizonyíték – gyűjtésére koncentrál.*” Ennek jól megfelelt volna a törvény tervezett szövegében lefektetett rendelkezés, amely szerint a nyomozó hatóság elsősorban adatszertő tevékenységet folytathatott volna a felderítés során, bizonyítási cselekményeket azonban csak kivételesen, meghatározott keretek között, amely azt jelentette, hogy tanúkihallgatásra és szakértő kirendelésére csak kifejezett ügyészi engedéllyel kerülhetett volna sor. A végleges szövegben azonban e korlát már nem jelent meg, így a nyomozó hatóság lényegében bármilyen, akár bizonyítási célú eljárási cselekményt elvégezhet (és végez is) teljes önállósággal, lásd a Be. 31. § (2) és (3) bekezdéseit. Mindez azonban már a felderítés törvényi definíciójával is ellentétes, hiszen például a felderítés során végzett tanúkihallgatás nem bizonyítási eszköz „felkutatása” vagy „biztosítása”, hanem bizonyítás (azaz a vizsgálatban végezhető „bizonyítási eszköz beszerzése és megvizsgálása”), az ezzel ellentétes értelmezés indokolatlanná tenné a két szakasz törvényben írt fogalmi distinkcióját. Az új rendelkezések kapcsán úgy vélem, hogy az egyszerűsítési lehetőség nem tudott (és vélhetően nem is fog) gyökeret verni a gyakorlatban, és továbbra is mind az ügyészség, mind a nyomozó hatóság részéről a teljeskörű bizonyításra törekvés a jellemző. Utóbbi álláspontnak pedig szintén van törvényi alapja, hiszen a bizonyítás szabályai között a már említett Be. 163. § (2) bekezdés nemcsak előírja a „valóságghű” tényállásra törekvést, de ennek – sőt még a bizonyítékok értékelésére vonatkozó szabálynak

3 Az indokolás azt is ajánlja, hogy mivel a felderítés során főszabályként nem folyik bizonyítás, a vizsgálat során pedig szintén nem kötelező („szükség esetén”), így a „kétszeres bizonyítás” elkerülése érdekében ez „*megteremti a lehetőségét a tömegesen előforduló, egyszerűbb megítélésű ügyek hatékonyabb, gyorsabb elintézésének, a bonyolult ügyek – megfelelő ügyészi kontroll melletti – eredményesebb lefolytatásának*”.

[Be. 167. § (4) bekezdés] is – címzettjeként már a nyomozó hatóságot is megjelöli. A szóhasználat következetlenségét illetően meg kell még említenem azt is, hogy a felderítés szakasz törvényi bevezetésének ellenére a hatályos Be. is használja a felderítetlenség kifejezést a bírósági szakaszt illetően is, a tényállás megállapításával szinonim fogalomként, például a másodfokú eljárásban a megalapozatlan elsőfokú ítélet vonatkozásában (Be. 592. §).

Az adatgyűjtésről

Az a korábbiakból látható, hogy sokan a felderítést az adatgyűjtéssel azonosítják, de legalábbis a tartalmi meghatározáskor csaknem mindig előkerül az adatgyűjtésre való utalás. Lényeges itt is, hogy nincs szó bizonyításról, pusztán az adatok összeszedéséről, ami jól illeszkedik a felderítés azon meghatározásába, miszerint ez csak megismerést, „saját” tájékozódást jelöl, a bizonyítás lehet az, amely ezen adatok valóságát leellenőrizni tudja. Sok esetben az adat- és az információgyűjtés rokonértelmű fogalomként szerepel (az angolszász megközelítéseknél is). Más jogágak és tudományterületek e fogalmakra vonatkozó értelmezéseit itt most nem kívánom részletezni. Lakatos az adat kriminalisztikai fogalma kapcsán azt mondja, hogy az információ az adat hírtartalma, ami kiegészíti a már meglévő ismereteket, ehhez képest a bizonyíték egy harmadik fogalom, amely olyan bizonyító erejű adat, amelyet a felderítésben is fel lehet használni, de ha bizonyításra alkalmas, akkor arra is. Így tehát az adat maga egyszerű adatként, információként és bizonyítékként is megjelenhet a nyomozásban (Balláné et al., 2000; Balláné et al, 2004).

Az adatgyűjtés tehát tulajdonképpen értelmezhető a felderítési munkára vonatkozó, sőt azzal akár azonos kifejezésként is. Az adatgyűjtésről viszont jóval több jogszabályi vagy jogtudományi megállapítás áll a rendelkezésünkre. A kriminalisztikában is kidolgozottabb e témakör, mint a felderítés fogalmáé. A kriminalisztikán belül az adatgyűjtést a krimináltaktika területéhez szokás sorolni. Egy 1952-ben készült krimináltaktikai kézikönyvnek is az adatgyűjtésről szól az első érdemi fejezete, amely húsz oldalon keresztül tárgyalja a kérdéskört. Meghatározása szerint az adatgyűjtés valamely, a hatóság tudomására jutott eseménnyel kapcsolatosan annak megállapítására irányul, hogy mi történt, mikor történt, miért történt stb. (Kriminalisztika, 1952). Az 1961-ben kiadott kriminalisztika kézikönyv szintén a krimináltaktikai részben, ám annak végén (XVII. fejezet) részletezi az adatgyűjtés módszereit. Definíciót e szakkönyv nem ad, csak az adatgyűjtés fajtáit ismerteti, mint megfigyelés, információszerzés, puhatolás, a sajtó felhasználása, csapdák (Garamvölgyi & Viski, 1961). Lakatos az egyik

krimináltaktikai tankönyvben szintén részletesen vizsgálja az adatgyűjtést és annak típusait. Megjegyzi, hogy az eljárásjogok általában a bizonyításra koncentrálnak és nem foglalkoznak a felderítéssel, azaz, hogy az adatok milyen módon jutnak a hatóságok tudomására. Az adatgyűjtést egyébként olyan információszerző tevékenységnek tekinti, amely mind a felderítés, mind a bizonyítás tárgyát képező cselekmény körülményeinek tisztázásához alkalmazható, de hangsúlyozza, hogy elsősorban a felderítés során van szerepe, a bizonyításban csak akkor, ha azt az eljárásjog megengedi. Lakatos is részletesen ismerteti az adatgyűjtés fajtáit: megkeresés, puhatolás, környezettanulmány, megfigyelés, lakosság bevonása, csapda (Anti, Barta, Krispán & Lakatos, 2004). Az adatok elemzésével, értékelésével azonban nem itt, hanem a kriminálmódszertanban foglalkozik (Balláné et al. 2000; Balláné et al, 2004).

Girod az adat- vagy információgyűjtést a nyomozások alapvető, jól bevált módszerei között tárgyalja, és az adatgyűjtést a forrásai szerint elemzi (dokumentumok, adatbázisok, személyek kikérdezése, leplezett tevékenység eredményei). Külön foglalkozik a beszerzett adatok elemzésének, rendszerezésének kérdésével is (Girod, 2019). Bócz külön is foglalkozott az adatgyűjtés és a felderítés összefüggéseivel. Elfogadhatónak tartja azt a megállapítást, hogy maga a nyomozás tulajdonképpen adatgyűjtés és adatfeldolgozás. Utal rá, hogy az adatgyűjtés kérdésköre a kriminalisztikában viszonylag kidolgozott, de az ötvenes évek közepétől kezdődő szemléletváltás a kriminalisztikai adatgyűjtő módszereket is eljárásjogi skatulyába próbálta kényszeríteni, amelynek eredményeként a nyomozást is a perrendszerű bizonyítékok produkálása jellemezte. Ebben szemléletbeli változást csak a III. Be. koncepciója jelentett volna, például az egyéb adatszerző tevékenység szabályozásával. Kijelenti továbbá, hogy a bűnügyi nyomozás során az adatgyűjtéssel gyakorlatilag mindazon ismeret megszerezhető, amelyre szükség van, ráadásul rugalmas módszerekkel, hasonlóan az angolszász nyomozásokhoz, ahol többnyire ennyiből is áll a vádemelés előkészítése. Sőt, úgy véli, hogy akár adatgyűjtés eredményét tartalmazó jelentések alapján – „*kazalnyi jegyzőkönyv nélkül*” – ugyanúgy megtörténhetne itthon is a vádemelés, de még akár a tárgyalás is (Bócz, 2011). A korábbi kódexekben több esetben is előfordul az adat kifejezés megjelenése, az adatgyűjtés fogalom azonban szinte alig jelenik meg. A kép némileg hasonló a felderítés kifejezésnél tapasztaltakkal, azaz a fogalom nem igazodik a kriminalisztikában kidolgozott kritériumokhoz, az adat beszerzése sok esetben a tényállás megállapítására irányuló vagy akár a bizonyítással egyenértékű tevékenységként szerepel. Az I. Bp. esetében láthattuk, hogy mind a nyomozás, mind a vizsgálat kapcsán az adatok kipuhatolása, kiderítése, megállapítása (I. Bp. 83., 102. §) valójában csak látszólag jelent adatgyűjtést, ugyanis a vizsgálat mindenképpen,

de a gyakorlatban a nyomozás is ténylegesen bizonyítási cselekmények elvégzését jelentette (szinte azonos jelentéssel szerepel az adat fogalma a vádemelésnél is – I. Bp. 254. §). Más helyeken az adat csak általánosan, szintén a bizonyítékkal összemosódó fogalomként szerepel (például terhelő vagy mentő adat – I. Bp. 133. §).

A II. Bp. és az I. Be. szóhasználatában az adat szó ugyan megjelenik [például nyomozás megindulásához vagy épp megszüntetéséhez alapot adó adatok – II. Bp. 86. §; I. Be. 103. § (3) bekezdés], sőt bizonyító adatot is említ a törvény [II. Bp. 146. § (3) bekezdés], de nem lehet elkülöníteni a jelentését a bizonyítéktól, és valódi, nyomozással összefüggő adatgyűjtési munkára sincs törvényi utalás. Egyedül az I. Be. pótnyomozásról rendelkező szabályai fogalmazznak úgy, hogy a pótnyomozás oka, „*ha az ügy felderítése érdekében szükséges, és az adatok megszerzése a tárgyaláson nem biztosítható*”. De sem a felderítés, sem az adatszerzés ez esetben sem különíthető el világosan a bizonyítástól. A II. Be.-ben az adat fogalom szintén előfordul, de jelentése itt is egybeesik többnyire a bizonyítékkal [például meg kellett szüntetni a nyomozást, ha „*a nyomozás adatai alapján nem állapítható meg bűncselekmény elkövetése*” – II. Be. 139. § (1) bekezdés b) pont]. E törvényben viszont megjelenik elsőként a nyomozó hatóság úgynevezett egyéb adatszerző tevékenysége, amely azonban csak az 1999. évi CX. törvény (az Országos Ítéltábla székhelyének és illetékességi területének megállapításáról, valamint az igazságszolgáltatás működését érintő egyes törvények módosításáról) révén, 131/B. §-ként került be a szövegbe.⁴ Tudnunk kell azonban, hogy ez valójában nem a II. Be. „saját terméke” volt, ugyanis a módosító törvény indokolása is egyértelművé tette, hogy ez az akkor már elkészült, de hatályba nem lépett III. Be. puhatolási szabályainak „előre” átvételét jelentette. A III. Be. adatgyűjtési szabályai az eredeti szövegben „puhatolás” néven, majd a hatálybalépéskor „adatszerzésként” jelentek meg a III. Be. 178. § (1) bekezdésében. Tartalmát tekintve pedig tipikus kriminalisztikai természetű adatgyűjtő feladatokat jelölt meg a törvény.⁵ Maga az indokolás is olyan

4 „*A nyomozó hatóság a nyomozás elrendelése után annak megállapítására, hogy vannak-e bizonyítási eszközök, és ezek hol találhatóak, puhatolást végezhet, ennek során információt gyűjthet, felvilágosítást kérhet, iratokat megtekinthet, a bűncselekmény helyszínét megtekintheti, szaktanácsadót vehet igénybe, és a megszerzett adatokat ellenőrizheti. A nyomozó hatóság a puhatolás során fénykép vagy más adathordozó bemutatásával személyt vagy tárgyat kiválasztathat, illetőleg a bemutatott személyről vagy tárgyról felvilágosítást kérhet.*” (1999. évi CX. törvény 131/B. §.)

5 A II. Be. kapcsán idézett feladatokhoz hasonlóan: „*... adatszerzést végezhet, ennek során igénybe veheti a bűnüldöző szervek [...] adatkezelési adatbázisait, a megkeresésre vonatkozó szabályok szerint bárkitől okiratok és adatok rendelkezésre bocsátását, valamint felvilágosítás adását, a feljelentő vagy a [...] szervtől vizsgálat tartását és a kár megállapítását kérheti, a bűncselekmény helyszínét megtekintheti, szaktanácsadót vehet igénybe, és a megszerzett adatokat ellenőrizheti. [...] fénykép vagy más adathordozón rögzített kép bemutatásával személyt vagy tárgyat kiválasztathat, illetőleg a bemutatott személyről vagy tárgyról felvilágosítást kérhet.*” III. Be. 178. § (1)

„informális” eljárásként jellemezte ezt a rendelkezést, amelynek „*elvégzéséhez a nyomozó hatóságnak nincs szüksége ügyési engedélyre vagy hozzájárulásra: ezek olyan intézkedések, amelyek a kriminalisztika körébe tartoznak, és jogilag kevésbé szabályozhatóak*”. Fenyvesi szerint a puhatolás törvényi megjelenítése nagy előrelépés volt, és a kriminalisztika vívmányainak legális keretek között történő hasznosítását jelenti (Herke et al., 2012). Végül a hatályos Be. kapcsán azt kell elmondani, hogy az adat szót a törvény következetesen használja már a korábbi jogszabályokhoz képest, és az egyéb jogágak adatfogalmainak megfelelően alkalmazza csak (például személyes adat, elektronikus adat), tehát nem mossa össze a bizonyíték fogalmával⁶, illetve következetesen beszél megszerzett adatokról, de csak a leplezett eszközök kapcsán. Viszont több szempontból is új a törvény adatszerzésre vonatkozó szabályozási koncepciója. Egyrészt az „Adatszerzés” önállóan, a Hetedik Részben, a statikus/általános szabályok között jelenik meg, tehát nem a nyomozással függ csak össze. Másrészt négy további címet foglal magában: az adatkérést, a feltételes adatkérést, az adatgyűjtést és az egyéb adatszerző tevékenységet. Az első két cím lényegében a korábbi törvény „megkeresés” nevű jogintézményének az utódja, azaz valamely szervtől vagy személytől adatszolgáltatás igénylése. Ez mind a bíróság, mind az ügyészség, mind a nyomozó hatóság jogosultsága (mindazonáltal a kriminalisztikában is van, aki a megkeresést is az adatgyűjtés körébe sorolja). Ehhez képest adatgyűjtést már csak a nyomozó hatóság és az ügyészség (illetve a rendőrség belső büntelfelderítő, illetve terrorelhárító szerve) végezhet „*a bűncselekmény gyanújának megállapítása céljából, illetve annak tisztázása érdekében, hogy vannak-e bizonyítási eszközök, és ezek hol találhatóak*” (Be. 267. §). Megfogalmazását illetően ez jól illeszkedik a kriminalisztikai fogalomhoz is, továbbá a meghatározás alapján nem jelenthet bizonyítást sem, csak annak előkészítését, megalapozását. A törvényhely egyébként itt is példálózóan felsorolja a lehetséges intézkedéseket, mint például adatok gyűjtése nyilvántartásokból, felvilágosítás kérése bárkitől, helyszín megvizsgálása (mindezekről feljegyzés készítenendő). Végül az utolsó cím az egyéb adatszerző tevékenység (Be. 268–270. §), amely kissé megtévesztő megfogalmazás, ugyanis részben a körözés, részben az egyes információs rendszerekből való adatigénylés, részben pedig a szaktanácsadó igénybevételének szabályait jelenti.

6 Így például a Be. 398. § (1) bekezdés c) pontja alapján az ügyészség vagy a nyomozó hatóság megszűnteti az eljárást, ha „*a rendelkezésre álló adatok, illetve bizonyítási eszközök alapján nem állapítható meg bűncselekmény elkövetése*”, azaz egymás mellett, de külön nevesítve jelenik meg a két fogalom.

Összegés, következtetések

Az eddigiek során áttekintettem a felderítés számos meghatározását, mind a köznapis jelentéseket, mind a kriminalisztika, illetve a jogtudomány művelőinek jó néhány meghatározását (legfőképp hazánkban, de az angol és az amerikai jogterületet illetően is), de részleteiben vizsgáltam a büntetőeljárás kódexek szóhasználatát és megközelítését is. Szintén kitértem a felderítéssel szorosan összefüggő adatgyűjtés kérdésére is. Láthatjuk a fogalom meghatározások alapján, hogy a kép meglehetősen vegyes. A felderítés ugyan még a köznapis jelentésében is bűnügyi vonatkozással bír, azonban a definíciók, szóhasználatok jelentősen eltérnek. A kriminalisztikában – bár határai vitatottak – a felderítés fogalma és szerepe nagyrészt tisztázott kérdés. A jogtudományi álláspontok is ehhez hasonlóak, sőt az egyes szerzők, amikor a felderítést a nyomozás egy részének/szakaszának tekintik, kifejezetten a kriminalisztikához nyúlnak vissza, lévén, hogy a felderítő munka eljárásjogilag kevésbé szabályozott terület. Az angolszász jogterületek kapcsán viszont arra a megállapításra juthatunk, hogy a magyar kriminalisztikai értelemben vett felderítés tulajdonképpen az angolszász nyomozással egyenértékű fogalom.

Merőben más a kép a kodifikált jog területén. Tulajdonképpen sem a felderítés, sem az ehhez kapcsolódó adatgyűjtés kifejezés használata nem volt következetes a kódexekben, egészen a III. Be. hatálybalépéséig, de még ezután is előfordul az eltérő szóhasználat. A felderítés szó ugyanis vagy meg sem jelent a törvényekben vagy egészen mást jelentett: vagy általában használják a tényállás valamilyen módon való megállapítására vagy sok esetben a bizonyítással ekvivalens fogalomként fordul elő. A felderítés mint lehetséges nyomozási szakasz vagy mód (amely tehát nem bizonyítás, hanem adatok gyűjtése vagy a bizonyítékok lehetséges beazonosítása) csak körvonalaiiban jelent meg a III. Be.-ben, és erre is csak néhány szabályból lehetett következtetni (például a nyomozás fogalma, az adatgyűjtés törvényi megjelenítése). Voltak azonban ez ellen ható törvényi rendelkezések és a joggyakorlat továbbra is a teljekörű bizonyításra törekedett. Így a felderítés létező gyakorlat volt, ám tulajdonképpen a nyomozói háttér/megalapozó munkát jelentette. Csak látszólag változtatott ezen az új Be. Bár a törvényszöveg és annak eredeti koncepciója megadta volna a lehetőséget arra, hogy a felderítés lényegében a kriminalisztikai értelemben vett felderítéssel legyen azonos, sőt lehetőséget teremtett az akár felderítési eredményekkel befejezhető nyomozásra is, azonban a végleges szöveg (a felderítés során is folyhat, sőt folyik is bizonyítás), egyes további rendelkezések és a jogalkalmazói megszokás erre nem adnak lehetőséget. Így nézetem szerint a hatályos törvényben szabályozott felderítés nem azonosítható a nyomozástani értelemben vett

felderítéssel. Gyakorlati aspektusból ugyanis a felderítés – a vizsgálat viszonylatában – pusztán az ügyészség és a nyomozó hatóság eltérő kapcsolati formáját és jogköreit jelenti. Eljárásjogi értelemben szintén ez maradt a legmarkánsabb különbség, mindamellett, hogy a vizsgálat megindulása egyéb, egyébként jelentős jogi változásokat is jelent (nem mellékesen a terhelt belépését, és ezáltal a terhelti jogok/terheltet érintő jogintézmények életbelépését). Úgy vélem tehát, hogy a felderítés eredeti, kriminalisztikai jelentése továbbra is megmarad a nyomozó hatóságok háttérmunkájaként.

Felhasznált irodalom

- Anti Cs., Barta E., Krispán I. & Lakatos J. (2004). *Krimináltaktika I.* Rejtjel Kiadó.
- Balláné Füsztér E., Borszéki Gy. & Lakatos J. (2000). *Kriminálmetodológia.* Rejtjel Kiadó.
- Balláné Füsztér E., Kunos I. & Lakatos J. (2004). *Bevezetés a kriminalisztikába.* Rejtjel Kiadó.
- Balogh J., Edvi Illés K. & Vargha F. (1897). *A bűnvádi perrendtartás magyarázat.* Második kötet. Grill Károly.
- Bejczy A. (2011). A titkos felderítés hatékonysága és törvényessége. *Belügyi Szemle*, 59(7-8), 152-178.
- Belügyminisztérium (1952). *A bűncselekmények nyomozása, krimináltaktika I. Kötet, Általános rész.*
- Belügyminisztérium. (1963). *A büntetőeljárás kézikönyve I.*
- Bíró Gy. (2004). *Kriminalisztika.* Debreceni Egyetem.
- Bócz E. (2006). *Büntetőeljárás jogunk kalandjai.* Magyar Hivatalos Közlönykiadó.
- Bócz E. (2011). Adatgyűjtés, felderítés, nyomozás. *Belügyi Szemle*, 59(4), 61-79.
- Bócz E. (Szerk.) (2004). *Kriminalisztika I.* BM Kiadó.
- Boda J. (2015). A felderítés, hírszerzés, titkos információgyűjtés elvei és gyakorlata. *Belügyi Szemle*, 63(9), 5-29. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2015.9.1>
- Boda J. (Főszerk.) (2019). *Rendészettudományi szaklexikon.* Dialóg-Campus Kiadó.
- Bólya L., Kocsis M. & Móra M. (1954). *Büntető eljárási jog. II. kötet.* Felsőoktatási Jegyzetellátó.
- Davies, M., Croall, H. & Tyres, J. (2010). *Criminal Justice.* Pearson
- Delmas-Marty, M. & Spencer, J. R. (Eds.) (2006). *European criminal procedures.* Cambridge University.
- Dobos J. & Kovács Gy. (2020). *Kis nyomozástan.* Kovács Gyula.
- Dressler, J. (1997). *Understanding Criminal Procedure.* Matthew Bender.
- Drusza T. (Szerk.) (2019). *A magyar elhárítás fejlődése.* Dialóg-Campus Kiadó.
- Farkas Á. & Róth E. (2000). *Előadások a büntetőeljárás jog köréből.* Bíbor Kiadó.
- Farkas Á. & Róth E. (2018). *A büntetőeljárás.* Wolters Kluwer.
- Fenyvesi Cs., Herke Cs. & Tremmel F. (2004). *Új magyar büntetőeljárás.* Dialóg-Campus
- Finszter G. (2019). Szabályozott felderítés – titkosított büntetőeljárás. *Miskolci Jogi Szemle*, 14(2/1), 280-291.

- Garamvölgyi V. & Viski L. (Szerk.) (1961). *Kriminalisztika. Általános rész*. BM Tanulmányi és Módszertani Osztály.
- Girod, R. J. (2019). *Logical Investigative Methods*. CRC.
- Herke Cs., Fenyvesi Cs. & Tremmel F. (2012). *A büntető eljárásjog elmélete*. Dialóg Campus Kiadó.
- Juhász J., Szőke I., O. Nagy G. & Kovalovszky M. (Szerk.) (1975). *Magyar értelmező kéziszótár*. Akadémiai Kiadó.
- Király T. (2003). *Büntetőeljárási jog*. Osiris Kiadó.
- LaFave, W., Israel, J. H. & King, N. (2004). *Criminal Procedure*. Thomson West.
- László J. (Szerk.) (1982). *A büntető eljárás magyarázata*. KJK.
- Magay T. & Ország L. (Szerk.) (1981). *Angol-magyar kéziszótár*. Akadémiai Kiadó.
- Magay T. Ország L. (Szerk.) (1990). *Magyar-angol kéziszótár*. Akadémiai Kiadó.
- Maraffai T. (2015). Az ügyészség mint felderítő szerv. *Ügyészek lapja*, 22(3-4.), 103-110.
- Molnár L. és munkaközössége (1957). *A büntető perrendtartás kommentárja*. KJK.
- Nyeste P. & Szendrei F. (2019). *A bűnügyi hírszerzés kézikönyve*. Dialóg-Campus Kiadó.
- Nyeste P. (2018). A titkos információgyűjtés és a leplezett eszközök, a felderítés új modellje. *Belügyi Szemle*, 66(5), 20-39. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2018.5.2>
- Sanders, A., Young, R. & Burton, M. (2010). *Criminal Justice*. Oxford University. <https://doi.org/10.1093/he/9780199541317.001.0001>
- Szabóné Nagy T. (1966). *A büntetőeljárási rendszer alapjai*. KJK.
- Szabóné Nagy T. (Szerk.) (1987). *Magyar büntető eljárásjog. II. Egységes jegyzet*. Tankönyvkiadó.
- Tóth M. & Belovics E. (Szerk.) (2009). *Büntető eljárásjog*. HVG-ORAC.
- Tremmel F. (2006). *Bizonyítékok a büntetőeljárársban*. Dialóg-Campus.

A cikkben található online hivatkozások

- URL1: *Detection of a Crime* címszó. <https://www.britannica.com/topic/crime-law/Detection-of-crime>
- URL2: *Texas állam büntetőeljárási kódexe*. <https://statutes.capitol.texas.gov/Docs/CR/htm/CR.1.htm>
- URL3: *Alabama állam kódexe*. <https://law.justia.com/codes/alabama/2019/title-15/>
- URL4: *Montana állam kódexe*. https://leg.mt.gov/bills/mca/title_0460/chapter_0040/parts_index.html
- URL5: *Louisiana állam kódexe*. <https://law.justia.com/codes/louisiana/2019/code-of-criminal-procedure/article-101/>
- URL6: *Criminal Procedure and Investigation Act*. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/25/contents;>
- URL7: *Police and Criminal Evidence Act*. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1984/60/contents>

A cikk APA szabály szerinti hivatkozása

Székely Gy. L. (2021). A felderítés értelmezési tartományai a büntető eljárásjogban és a kriminalisztikában. *Belügyi Szemle*, 69(10), 1829-1850. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.10.11>

